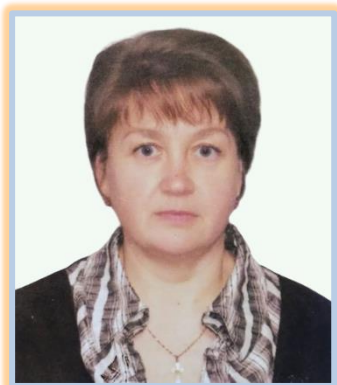

Працюючи щодня над реалізацією свого проблемного питання, кожен вчитель лише в такий спосіб зможе виконати своє надзавдання як учителя, як педагога, як людини – виховати працюючого, мудрого, інтелігентного українця – Людину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 2004.
2. Інноваційні пошуки в сучасній освіті / За заг. ред. Л.І. Даниленко, Е.Ф. Паламарчук. К.: Логос, 2004. 220 с.
3. Про мотивацію учіння розумово відсталих школярів / В.Єрещенко// *Дефектологія*. 1999. №2. С.49-50.
4. Амерханян С. Інтегрування на уроках літератури // *Дивослово*. 2012. №11. С.5-9
5. Варзацька Л. Типи інтегрованих уроків у системі компетентнісної мовної освіти // *Дивослово*. 2013. №11. С.2-4.
6. Кривороненко О. Сучасні підходи до організації навчальної діяльності на уроці літератури // *Дивослово*. 2019. №5. С.2-10.
7. Пастушенко Н. Нетрадиційне навчання і викладання української літератури. К., *Дивослово*. №2, 1998.
8. Нестандартні уроки в початковій школі / Упоряд. О.Кондратюк. К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. С.5-34 (Б-ка «Шк. світу»).
9. Кудінська О. Кіноекранізація як засіб активізації читацького інтересу учнів на уроках української літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2. С. 217-223.
10. Чух Г. Використання кіноекранізації творів у сучасній шкільній літературній освіті. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2. С. 239-246.

Інна КУЩЕНКО

учитель-дефектолог комунального закладу «Березнянський навчально-реабілітаційний центр» Чернігівської обласної ради

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ТА РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Українська мова є одним із основних предметів, що вивчається в спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Завданнями навчання рідної мови та літератури учнів з інтелектуальними порушеннями є: навчання усного та писемного мовлення, формування вмінь спілкуватися в різних ситуаціях, прищеплення етичних і моральних рис школярам, розвиток розумових здібностей та корекція психофізичних недоліків, виховання любові до рідної мови.

Одне з найважливіших завдань корекційної освіти – це підготовка дитини з особливими освітніми потребами до повноцінного життя в сучасних соціально-економічних умовах. Роль уроків рідної мови вагома. Саме тут закладається основа знань, умінь і практичних навичок, формуються моральні риси та якості, уміння школярів

самостійно оволодівати знаннями, пробуджується інтерес до навчання, до творчої діяльності.

Освітній процес має будуватись відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей дітей, зростання їх самостійності, активності. А це вимагає організації навчання відповідно до здібностей вихованців.

Виходячи з цього, одним із головних завдань нашого Центру є використання інноваційних технологій в освітньому процесі, щоб створити оптимальні умови для розвитку особистості кожної дитини із особливими освітніми потребами, її задатків, здібностей, формуванню і розвитку в процесі навчання самостійного творчого мислення.

Процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини та її власної активності в цьому процесі. А учні спеціальної школи мають різні розумові та психофізичні порушення, відстають у мовленнєвому розвитку, в них слабка пам'ять, бідний запас слів, низькі, або й зовсім відсутні навички аналізу та синтезу, порівняння та виділення суттєвого і несуттєвого. Оволодіння писемною мовою і користування нею також ускладнені. Деякі діти відстають від темпу роботи інших. Отже, мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Серед активних прийомів, які я використовую на уроках української мови та літератури для подолання таких порушень, є застосування інтерактивних технологій, дидактичних ігор, цікавих завдань. Під час їхнього впровадження створюю сприятливі умови для індивідуального спілкування, що дає змогу глибше з'ясувати причини відставання тих чи інших учнів, визначити характер і рівень їхніх труднощів.

Найголовнішим завданням педагога на кожному уроці є активізація пізнавальної діяльності учнів. Тому щоразу, обдумуючи урок, я спочатку ставлю принципове завдання: як найдоцільніше організувати подачу нового матеріалу. Перетворюю кожний урок на урок спілкування, мислення, де істина народжується в результаті пошуку та діалогу.

У центрі освітнього процесу є учень. Від його активності на уроці, вміння обґрунтувати свої думки, вміння спілкуватися з учителем, учнями класу залежить успіх у засвоєнні програми з предметів.

Пам'ятаючи, що сучасний урок рідної мови та літератури має бути радісним і цікавим для дитини, я намагаюся перевести процес навчання на інноваційну основу, яка забезпечує позитивну мотивацію для здобуття знань. Тому я широко впроваджую у свою практику нові форми проведення уроків, а саме: уроки-семінари, диспути, екскурсії, уроки-лекції, уроки-подорожі тощо.

Активізують пізнавальну і розумову діяльність учнів і уроки розвитку зв'язного мовлення, які є плановими під час вивчення мови і літератури у всіх класах; уроки позакласного читання та уроки ознайомлення учнів з літературою рідного краю.

Для активізації пізнавальної діяльності учнів, з метою підвищення інтересу до навчального предмета практикую цікаві матеріали з мовознавства, лексикології, мовні та літературні ігри, вправи-загадки, кросворди тощо.

Часто на уроці діти із порушенням інтелектуального розвитку не можуть розподілити свій час на виконання завдання, не завжди уважно слухають учителя. Іншим учням нецікаво, тому що вони мають недостатній словниковий запас, у них виражені порушення звуковимови, відсутнє свідоме прагнення навчатися. В таких випадках я прагну активізувати навчальну діяльність так, щоб усім було цікаво, щоб пізнавальні можливості кожного учня максимально розширювались. Саме цьому позитивно сприяє застосування елементів технологій інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну передбачувану мету: створити такі умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, проведення дебатів, дискусій, спільне вирішення проблеми на основі

аналізу та відповідної ситуації. Це сприяє формуванню умінь, навичок, виробленню гуманістичних установок на моральні цінності, створенню атмосфери співробітництва.

Реалізуючи у своїй практичній діяльності ідеї особистісно орієнтованого навчання, використовую технологію *кооперативного навчання – роботу в парах*. Її ефективно застосовую на всіх етапах уроку. Робота в парах сприяє позитивному ставленню до навчання, дає можливість говорити. Вона розвиває навички спілкування, вміння висловлюватись, переконувати. Під час такої роботи пропоную швидко виконати завдання, які за інших умов потребують багато часу. Це можуть бути:

- прості вправи «запитання-відповідь»;
- короткотривалий «мозковий штурм»;
- взаємоперевірка письмового завдання;
- діалоги з партнером.

Наприклад, під час вивчення розділу «Лексикологія» учні в парах добирають антоніми, синоніми; з теми «Іменник» – із однини утворюють множину й навпаки, визначають рід, закріплюють назви відмінків і питання до них тощо. При цьому, якщо в когось із учнів виникають проблеми щодо правильної відповіді, то він отримує допомогу від товариша, з яким працює в парі, або від учителя. Учні із задоволенням складають у парах діалоги на запропоновані теми та їх розігрують. Вони прагнуть на уроці спілкуватися в процесі виконання групових завдань.

Спостерігаючи за учнями під час виконання групових завдань, я можу відкрити для себе чимало нового в їхній поведінці, здібностях до навчання.

Застосування технологій колективно-групового навчання передбачає одночасно спільну роботу всього класу. Це такі форми роботи: «Мікрофон», «Мозкова атака», «Навчаючись-вчуся», «Незакінчені речення».

Технологія **«Мікрофон»** дає змогу кожному учневі у визначеному порядку щось швидко сказати, висловити свою думку. З досвіду роботи можу запевнити, що ця технологія не залишить осторонь жодного учня в класі. Вже сама поява мікрофона або «уявного мікрофона» (будь-якого предмета) викликає зацікавлення, діти починають уважно прислухатись до кожного слова вчителя та виявляють бажання відповідати. Навіть найпасивніші учні й ті, що не можуть працювати з різних причин в одному темпі з іншими, хочуть відповісти. Варто для таких дітей заздалегідь продумати питання, на які ці учні могли б дати відповідь.

Під час вивчення та закріплення матеріалу використовую технологію **«Навчаючи – вчуся»**. Її застосування дає змогу учням взяти участь у передачі своїх знань однокласникам, підвищує цікавість до знань.

У підсумковій частині уроку я часто застосовую технологію **«Незакінчені речення»**, яку можна поєднати з **«Мікрофоном»**. Вона дає змогу розвивати в учнів зв'язне мовлення, власні висловлювання, порівнювати їх з іншими, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

Під час планування *етапу мотивації*, я маю не меті зосередити увагу на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Мотивація має бути чітко пов'язаною з темою уроку, вона психологічно готує учнів до сприйняття, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. Мотивація викликає в учнів цікавість до теми уроку, допомагає налаштувати їх на ефективний процес пізнання. Для цього використовую прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей зацікавленість до знань та процесу їх сприймання. Це може бути коротка розповідь, бесіда, демонстрація наочності, нескладні інтерактивні технології. Для дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня використовую інтерактивні вправи: «Вилучи зайве», «Роз'єднай слова», «Криголам», «Мікрофон».

Для активізації пізнавальної та розумової діяльності учнів на всіх етапах уроку використовую стратегію **«Асоціативний кущ» («Грунування»)**. Одним словом визначаю тему, над якою проводитиметься робота, а учні згадують усе, що виникає в пам'яті

стосовно цього слова. Спочатку діти висловлюють найстійкіші асоціації, а потім – другорядні. Фіксую відповіді у вигляді своєрідного «куща», який поступово «розгортається».

Підсумовуючи вивчений матеріал, можна застосувати вправу «**Кубування**». Для цього використовую куб і на кожній грані пишу вказівки (по одній на грані). Далі пропоную учням викласти думки на запропоновану тему.

Отже, застосування елементів інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання ігор, висловлювання своєї точки зору стосовно тієї чи іншої проблеми, спільне вирішення питання на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. За таких умов ефективний освітній процес відбувається завдяки постійній, активній взаємодії усіх учнів. Вчу дітей бути демократичними, поважати думку одне одного, приймати продумані рішення.

Під час навчання використовую різні засоби ІКТ: електронні підручники, зображення, анімації, літературні портрети, що сприяють розвитку пізнавальної активності і засвоєнню навчальної інформації кожним школярем. У роботі надаю перевагу урокам із використанням мультимедійного супроводу (анімація, графічне зображення, музика). Мультимедійний урок дає можливість комбінувати на одному занятті велику кількість цікавих завдань, залучаючи все більше учнів до активної роботи, поліпшує рівень унаочнення навчального матеріалу, сприяє кращому засвоєнню навчальної інформації. Завдяки мультимедійним презентаціям на уроках української літератури учні отримують різноманітну найсуттєвішу інформацію. Для навчально-методичного забезпечення викладання предмета створено серію презентацій з тем: «Шевченко – художник», «Леся Українка – дочка Прометей», «Панас Мирний. Життєвий і творчий шлях», «Олександр Довженко. Огляд життя і творчості письменника. Режисерська майстерність», «Андрій Малишко. Огляд життя і творчості. Пісенна творчість письменника», «Василь Симоненко. Життєвий і творчий шлях». Основна мета такого виду роботи – досягнення потрібного ефекту при демонстрації теоретичного матеріалу з використанням ілюстрацій, схем, аудіо- та відеозаписів; вона дає змогу максимально наочно сприймати матеріал, скорочує час, впливає емоційно, зацікавлює, пробуджує творчу уяву, створює «ситуації успіху», посилює мотивацію до навчання.

Під час вивчення життєвого і творчого шляху письменників із шкільного курсу української літератури, використовую записи телепередач. Зокрема, про Тараса Шевченка, Лесю Українку, Михайла Коцюбинського, Олександра Довженка, Бориса Олійника, Олесь Гончара, Василя Симоненка тощо.

Також було розроблено ряд уроків-презентацій з мови та літератури: Андрій Демиденко «Українка» (6 клас), За Дмитром Головком «Мишко-помічник» (5 клас), Олена Пчілка «Куликове болото» (5 клас), «Шевченко – художник» (10 клас), «Однорідні члени речення» (6 клас), «Відмінки іменників» (6 клас), «Рід іменників» (5 клас), «Типи мовлення» (7 клас), «Місце звертання в реченні» (8 клас) тощо.

Підвищує активність та активізує пізнавальну діяльність учнів на уроці використання різноманітних ігор. На уроках рідної мови та літератури використовую дидактичні ігри і завдання, створюю сприятливі умови для розвитку і підтримки інтересу до предмета. Адже учні дуже люблять гру, розв'язування кросвордів, ребусів, із «розсіпанок» утворювати слова, речення, прислів'я. Це теж дає велику користь, бо вони знайомляться із новими поняттями та словами.

Дітям подобаються ігри-загадки. Я їх використовую для перевірки знань, винахідливості. Особливістю загадок є логічне завдання. Способи побудови логічних завдань різноманітні, але всі вони активізують розумову діяльність дитини. Розгадування загадок розвиває здібність до аналізу, узагальнення, формує вміння розмірковувати, робити висновок.

Наприклад:

*Мав Сергійко десять слив,
Ними друзів пригостив:
Дві Наталочці віддав,
Три одержав Ярослав.
І Тимку дісталось двійко,
Скільки сливок з'їв Сергійко?*

Діти називають іменники-власні назви і повторюють математику (міжпредметний зв'язок).

Одним із важливих стимуляторів інтересу до навчання виступає навчальна гра. Вона надає широкі можливості для розвитку і самопізнання, якщо учень готовий до цього. Гра дозволяє осмислити і зрозуміти своє внутрішнє «я», побудувати нові моделі поведінки з оточуючими, навчитися інакше ставитися як до себе, так і до світу навколо.

Завдяки елементам гри в класі створюється доброзичлива атмосфера, бадьорий настрій, бажання вчитися.

У дидактичних іграх діти спостерігають, порівнюють, класифікують предмети за певними ознаками, виконують аналіз й синтез, абстрагуються від несуттєвих ознак, роблять узагальнення. Багато ігор вимагають уміння висловлювати свою думку у зв'язній і зрозумілій формі, використовуючи термінологію.

Ігрові завдання використовую на різних етапах уроку, тому що вони дають можливість і активізувати увагу учнів, і відпрацювати засвоєні знання, і зняти напруження, і підвищити продуктивність роботи.

Досягненню вищезазначених завдань і цілей сприяє цілий спектр *лінгвістичних ігор*, які я використовую на уроках мови в старших класах: кросворд, вікторина, мовний конкурс, лінгвістична загадка, гра «Сходи», ребус, «Зайвина», «Спіймай помилку», «Визбирувач», «Сортування», ««Хто швидше» тощо.

Мета *рольової гри* – визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду, допомогти навчитися через досвід та почуття.

Розуміючи те, що завдання такого виду діяльності стимулюють творчу активність учнів, проводжу рольові ігри здебільшого на уроках української літератури.

Фонетичні ігри сприяють розвитку правильної вимови. Головна їх ціль – постановка (корекція) вимови. Використовуються вони регулярно, здебільшого на початковому етапі уроку у вигляді «мовних хвилинок», як вправи для відпрацювання найбільш складних для вимови звуків та звукосполучень, інтонації.

Серед фонетичних ігор, які я використовую на початковому етапі уроку, можна виділити ігри-загадки, ігри-імітації, ігри-змагання, ігри з предметами, ігри на увагу. Гра є ефективним засобом навчання різноманітним типам мовленнєвої діяльності (слуханню, говорінню, читанню та письму).

Також сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів проведення тижнів української мови та літератури, літературні свята, мовні вікторини.

Готуючись до уроків з позакласного читання, учні вчаться самостійно підбирати матеріал на задану тему, що сприяє розвитку їх пізнавальної діяльності та розширює читацький інтерес.

На позакласних заходах продовжую роботу щодо формування мотивації до навчання української мови і літератури, предметних та ключових компетентностей. Намагаюся, щоб форми роботи були спрямовані на виховання загальнолюдських цінностей, продовження дотримання традицій нашого народу.

Форм і методів роботи з активізації пізнавальної і розумової діяльності учнів надзвичайно багато. Я шукаю і знаходжу свої способи, варіанти такої роботи. Адже тільки продумана, творча робота вчителя викликає інтерес учнів до його предмета, спонукає їх до творчості, сприяє розвитку особистості, забезпечує якість знань. За методичним,

науковим та ідейним рівнем усі уроки різні. І це природно: різний вік і прагнення до знань у дітей, різні теми уроків і бачення їх педагогом. Та всі вони повинні забезпечувати і вчителю, і учням позитивні емоції, моральне здоров'я; виховувати в дітей прагнення вільно говорити державною мовою, спілкуватися рідною мовою, бути національно свідомими громадянами незалежної України.

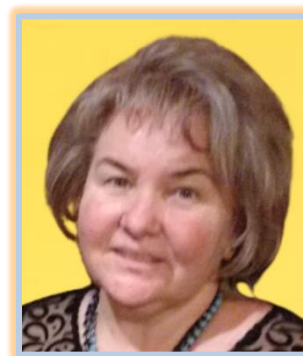
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Житник Б. О. Актуалізація особистісно-орієнтованого навчання. Х., ТОРСІНГ, 2001.
2. Розенберг А. Розвиток пізнавальної активності старшокласників. К., 1990.
3. Марцінко Т. Активізація мисленнєвої діяльності учнів 5-6 класів засобами української мови. *Українська мова і література в школі*. 2006.
4. Скрипник Л. Використання інноваційних методів і прийомів на уроках української мови та літератури. *Українська мова і література в школі*. 2006.
5. Голобородько К. Ю., Ткаченко Н. П. Інтерактивне навчання на уроках української мови та літератури. Х.: Основа, 2007.
6. Оришчін Р. Інтерактивні технології на уроках словесності. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008.
7. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. Посібник. К.: Вид. А. С. К., 2004.
8. Морзе Н. В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій. К.: Видавнича група, 2008.
9. Інформаційні технології в навчанні. К.: Видавнича група ВНУ, 2006.
10. Грипас Н. Я. Мовні ігри. Методичний посібник для вчителів. Кам'янець-Подільський: Науково-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного інституту, 1996.
11. Панькова Н. Лінгводидактичні ігри «Цікава фонетика на уроках української мови в 5 класі». К. *Дивослово*. 2009.
12. Передрій Г. Про цікаві завдання й ігрові форми роботи з української мови. *Дивослово*. №1, 2005.
13. Скворчевська О. В. Ігрові методики роботи з учнями 1-4 кл. Х. Вид. група «Основа», 2009.

Оксана ІСАЄНКО,

вчитель-дефектолог комунального закладу «Березнянський навчально-реабілітаційний центр» Чернігівської обласної ради

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Основна мета здоров'язберігаючих технологій спрямована на збереження, зміцнення, відтворення та передачу здоров'я майбутнім поколінням.

Тому сучасний урок є здоров'язберігаючим, здоров'яформуючим, здоров'язміцнюючим, спрямованим на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, культури здоров'я на засадах розвитку життєвих навичок. Урок, орієнтований на формування в учнів з особливими освітніми потребами навичок